

Budapest V. Szervita tér 8-9. (hrsz. 24366/1-2)
művészettörténeti kutatás és környezeti elemzés

Készítette: Kovács Dániel művészettörténész
Művészettörténész diploma száma: 833/2007
Megbízó: Firka Építész Stúdió Kft.

Tartalomjegyzék	2
1. A Szervita tér	3
1.1 A Szervita tér története	3
1.2 A tér mai állapota	5
1.3 Irodalom	5
2. A térhez kapcsolódó épületek	6
2.1 Szervita tér 6. Szervita templom	6
2.2 Petőfi Sándor utca 17-19. Belvárosi Távbeszélő Központ	7
2.3 Régi posta utca 16. - Szervita tér 6.	8
2.4 Szervita tér 5. Leitersdorfer (Lajta)-ház, más néven Rózsavölgyi-ház	9
2.5 Szervita tér 4. Mády-, majd Laky-ház	10
2.6 Szervita tér 3. Török Bankház	11
2.7 Szervita tér 2. Lakóépület üzletekkel (Szénásy és Bárczai üzletháza)	12
2.8 Szervita tér 1. - Kristóf tér 4. Szénásy-ház	13
2.9 Fehérhajó utca 5. - Bárczy István utca 6.	14
2.10 Városház utca 9-11. - Központi Városháza	15
3. A Szervita tér 8-9.	17
3.1 Adatok, leírás	17
3.2 Telektörténet	18
3.3 Az építés	19
3.4 A ház története az építés óta	20
3.5 Az épület művészettörténeti jelentősége	22
3.6 Értékleltár	23
3.7 Irodalom	24

1. A SZERVITA TÉR

1.1 A Szervita tér története

Mai formájában a Szervita tér a 17. századig vezethető vissza. A korai középkorban nagyobb része **a városfalon kívül** esett: az Árpád-kori Pest fala a mai Városház utca vonalában húzódott, és a mai Szervita térre érve fordult a Duna felé. Maradványait 1968-ban, közműfektetés során lelték fel a templom északnyugati sarka előtt. A mai Bárczy István utca helyén a korai középkorban temető működött.¹ A késő-középkorban épült újabb városfal már a Fehérhajó és a Deák Ferenc utca között futott, így vélhetően a 16. századra kialakult a mai Szervita tér környékének útszelvénye is.

A tér a 18-19. században

A már kialakult úthálózatról a török uralom alóli felszabadulást követően született első telekkönyv tanúskodik. A német nyelvű összeírás említi a „Serviten gässel”-t, azaz Szervita utcát, amely a mai Petőfi Sándor utca és a Szervita tér sarkától húzódott a mai Bárczy István utca és a Sütő utca vonalában.² Ezt az utcavonalat az Invalidusok hatalmas palotájának (részleges) megépülése tolja északabbra – a ma a Városháza otthonaként szolgáló tömb 1728-ra készül el Anton Erhard Martinelli osztrák építész tervei alapján. A környék a török alóli felszabadulást követően üres, romos pusztaság, amelyet 1696-ban Venerio Ceresola császári építőmester, budai városi tanácsnok kap meg ingyen birtokként, beépítés helyett azonban 1707-ben eladja Suchentrunk János György kovácmesternek.³ A szomszédos területre **1689-ben érkeznek meg a szerviták**, akik a négy pesti mecset legnagyobbikát, a Büjük dzsámit kezdik használni. (Ennek esetleges maradványai ma a Martinelli-féle épület tér felé eső része alatt rejtőzhetnek.)

A rend 1717-ben kezdi új templomának, 1725-ben kolostorának építését. 1726-ban megveszik Suchentrunk örökösétől, Liegler Péter kovácmestertől a 11-es számú házhelyet, azaz a mai teret. Az adásvétel a város azzal a kitételrel hagyja jóvá, hogy a telek örök időkre a rend tulajdonában marad, de azon nem építhetnek, csak vallásos emlékművet emelhetnek. Így is történik: 1729-ben felállítják **a barokk Mária-oszlopot** a templom homlokzata előtt. A teresedés neve 1758-ban: „Am Platzl”, azaz „A teresckénél”, 1803-ban „Szerviták piaca”.⁴ Ekkor megvan már a mai Bárczy István utca – Sütő utca vonalában vezető Pék utca, amelyet a század második felétől viseli mai nevét, és Hajó utca néven kiépül a mainál jóval hosszabb Fehérhajó utca is. 1874-ben bontják le **a Fehér hajó fogadó átjáróházát**, hogy telkén a Bécsi utca folytatásához összeköttetést teremtsenek a Deák Ferenc utcával. Ezzel kialakul a Szervita tér környékének mai úthálózata.

Egészen a 19. század végéig javarészt egy-két emeletes, késő-barokk vagy klasszicista épületek álltak a tér környékén. A városrész fellendülésében jelentős szerepet játszott, hogy az 1841-re elkészült Vármegyeháza közelsége miatt divatosá vált a nemesség köreiben – erre utal a mai Petőfi Sándor utca akkori neve, az Úri utca is. Ebben az utcában állt a báró Bruder József tulajdonát képező ún. „Párizsi udvar”, a szomszédságában gróf Batthyány Erzsébet háza, a Zsibáros utca (ma Párizsi utca) sarkán pedig gróf Karácsonyi Guido épülete. A környéken volt háza az Orczy-, a Szapáry- és a Károlyi-családnak is.⁵ Nem csoda, hogy a Teleki-család tulajdonában lévő Szervita tér 8. a 19. század folyamán rezidenciaként és minden bizonnyal a család életét meghatározó események színtereként szolgált; utóbbiak közül a legismertebb, hogy az épületet megszerző gróf Teleki József unokája, Teleki László, a Határozati Párt vezetője itt lett öngyilkos 1861-ben. 1910-ből is van tudomásunk illusztris lakóról: a téren volt gróf Khuen-Héderváry Károly otthona, aki 1903-ban, majd 1910-12 között miniszterelnökként dolgozott.⁶

A tér képében jelentős változást hoz egy szerencsés ügylet. 1870-ben a szerviták telkének hátsó részét a kincstár megvásárolja, hogy azon Skalnitzky Antal tervei alapján felépülhessen a ma is álló Főposta. Az így kapott összeget a szerviták templomuk és **rendházuk átépítésére** fordítják Diescher József tervei alapján.

¹ Iránsné Melis Katalin: Régészeti kutatások az Árpád-kori Pest külvárosai területén (Budapest V., Belváros). In: Budapest Régiségei 26. (1984)

² Belvárosunk tegnap és ma. Minerva, Budapest, 1970. 43. o.

³ Déry Attila: Budapesti építészeti topográfia 2. Belváros-Lipótváros, V. kerület. Terc, Budapest, 2005. 330. o.

⁴ Belvárosunk tegnap és ma. 47. o.

⁵ Lukács Lajos: Pest-Buda az 1867-es kiegyezés idején. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1996. 32. o.

⁶ MTI-jelentés, 1910. január 12.

A lakó- és üzletházakból álló **nyugati térfal** a 20. század első évtizedeiben nyeri el végleges képét három új épület befejezésével. A Fehérhajó utca kiszélesítését többször tervezik, de a déli oldal három háza, köztük a Szervita tér 8-9-10. a második világháborúig érintetlen marad.

Az 1920-as években a tér a május eleji gyermeknapokon a szegényeknek szervezett városi gyűjtőakciók egyik helyszíne. Itt állt Gróf Bethlen Istvánné gyűjtőtornája, amelybe az inségakció fővédnökeként Horthy Miklós kormányzó neje 1925 májusába százmillió koronát rakott.⁷ Ekkortájt a szervita templom gyakori és közismert színtere volt a budapesti politikai életnek, elsősorban a Mussolini-szimpatizánsok látogatták előszeretettel, de bebetért a kormányzóné is. Hírügynökségi jelentésből tudjuk azt is, hogy a Szervita tér 9-10. számú bérpalotákat gróf Teleki Sándor 1929-ben 500 000 pengőért eladja a Szervita Tér Bérház Rt-nek.⁹

Városrendezési tervpályázatok

A tér központi elhelyezkedése folytán már az 1910-es évektől gyakran kerül a városrendezési felbuzdulások homlokterébe, ám kis mérete miatt sosem kap főszerepet.¹⁰ Az első, valóban nagy hatású tervvel a Belváros átépítésére 1935 őszén hozakodnak elő Weichinger Károly és Kertész K. Róbert építészek. A „**Budapest Fóruma**” néven ismertté vált elképzelés elsősorban a Városháza környékével foglalkozik. A terv egy későbbi, 1938-ban nyilvánosságra hozott verzióján jelenik meg először az **átjáró a Szervita tér és a Fehérhajó utca között**, a 8-9-10. számú tömbön keresztül. Ez az elképzelés mindhárom épület bontásával és újjáépítésével számol; a Szomory Dezső térre reprezentatív homlokzatot helyez, amely a Deák tértől a lebontott evangélikus épülettömb helyén át idáig vezető tengely végpontja.¹¹

Weichinger és Kertész javaslatának komoly visszhangjától ösztönözve 1936-ban a Közmunkatanács pályázatot ír ki Budapest városközpontjának rendezésére, amely a Szent István bazilika, az Erzsébet tér és a Városháza hármására fókuszál, alkalmasint a Nemzeti Színház elhelyezését is megteremtve.¹² A pályázatra 56 munka érkezik; az 50 bírálatra méltónak talált közül négyet első, ötöt második díjjal ismernek el. Az építészek a legkülönbözőbb módokon viszonyulnak a Szervita tér környékéhez. Az első díjas Bándy-Krassói-Kretter-terv teljesen elbontja a tér keleti tömbjét, és megszüntetve a Fehérhajó és a Sütő utcát új beépítést tervez a Városháza homlokzatának vonalát folytatva, a Miatyánk köz vonalában nyitva új, keresztirányú áttörést. A Tóth Kálmán és Módos Ferenc, valamint a Heim-Hörsch-Riemer-féle első díjas elképzelések viszont csak a 9-10. számú épület bontásával számolnak a tér és az érkező utcák kiszélesítésének érdekében. Gregersen Hugó ugyancsak első díjas víziója egyáltalán nem foglalkozik a Szervita térrel. A második díjas tervek között hasonló szélsőségek figyelhetők meg: Gyenes Lajos az egész környéket elbontaná, Pogány Frigyes és Vertse Dezső, vagy Warga László viszont teljesen érintetlenül hagyja a tér épületeit.

A tervpályázaton indulók közül Ligeti Pál II. díjas víziója váltott ki maradandó hatást. Ligeti a Szabadság tér – Bálvány utca – Petőfi Sándor utca – Egyetem utca – Kecskeméti utca – Kálvin tér közötti reprezentatív „várostengely” létesítésének javaslatával áll elő, leginkább a meglévő utcák kiszélesítésével.¹³ A Szervita tér esetében ez a 9-10. számú tömb teljes bontásával járt volna. Ligeti elképzelése egyetlen helyen járt gyakorlati következményekkel: a Szabadság téri Pénzügyi Központ építésénél ez alapján határozták meg a tömb nyugati határvonalát.¹⁴ A 2000 körül megvalósult „**Belváros új főutcája**” azonban Ligeti elképzelésének örökségén nyugszik.

A Mária-szobor

A téren álló **Mária-émlék** eredeti szobrását nem ismerjük; a szakirodalomban felmerül Hörger Antal budai szobrász, de Rieder András neve is. A háromoldalú, barokk stílusú szoboralapot három, Mária életéből vett jeleneteket ábrázoló dombormű, Szent Anna, Joachim és József életnagyságú szobra, valamint Mária alakja díszítette. A gyenge homokkőből készült szobor a természetes kopás, illetve a téren rendszeresen áthajtott marhacsordák rongálása miatt már a 18. században is gyakran szorult helyreállításra. Miután az 1810-es években,

⁷ MTI-jelentés, 1925. május 9.

⁹ MTI-jelentés, 1929. november 29.

¹⁰ Néhány korai elképzelést közöl: Bierbauer Virgil: Városépítési problémák Budapest Belvárosának északi oldalán. In: tér és forma 1936/7. 189-201. o.

¹¹ Uo. 311. o.

¹² Az eredményeket ld. Bierbauer Virgil: Budapest-Városközpont tervpályázata. In: tér és forma 1937/2-3. 67-80. o.

¹³ Ligeti Pál várostörténeti kommentárjai a „várostengely”-elgondoláshoz. In: tér és forma 1937/2-3. 75. o.

¹⁴ Preisich Gábor: Budapest városépítésének története Buda visszavételétől a II. világháború végéig. 2. átdolgozott kiadás. Terc, Budapest, 2004. 313. o.

majd 1842-ben is restaurálták, a szobor a környék forgalmának növekedése miatt akadállyá lett. 1862-63-ban Marschalkó János szobrász vezetésével a teljes szobrot felújították és áthelyezték a tér nyugati oldalára, mai helyére.¹⁵ 1874-ben újabb helyreállítás következik, majd 1880-ban a szobor környékét is rendbe hozatja és vasráccsal keríti be a városi tanács. A szobor az 1930-as évekre került újra kritikus állapotba. 1937 decemberében a fővárosi közművelődési szakbizottság a fővárosi szobrok kezelője, Rónay József szobrász jelentése és javaslata ellenére úgy dönt: a Szervita téri Mária-szobrot helyre kell állítani, nem újat rakni a helyére.¹⁶ A következő évben megbízzák Markup Béla szobrászművészt a feladattal, amelyre 25 ezer pengőt különítettek el. 1941 szeptemberében mégis arról születik újabb döntés, hogy Erdey Dezsővel készíttetnek teljesen új szobrot, mellékalakokkal együtt. Ezt 1942-ben avatják fel.

Az Erdey-örökösök tulajdonában található hagyaték számos, a szobrásztól származó vázlatrajzot őriz, amelyek a Szervita téri szoborhoz készültek.¹⁷ Ezek arról árulkodnak, hogy Erdey számos stílári és funkcionális megoldással próbálkozott: akadnak közöttük barokk és klasszicizáló vázlatok, az eredeti szobor tömegét őrző sémák, de olyanok is, amelyeknél az oszlop csobogóként működik. Számos vázlat foglalkozik az emlékmű oldalára kerülő domborművekkel, amelyek végül a háború miatt nem valósultak meg. Tudjuk viszont, hogy a végleges verzió kifaragása előtt Erdey felállított a téren egy „egysíkú díszletet” 1:1 méretben.¹⁸ Az elkészült szobor az eredeti felépítését őrzi: háromszög alaprajzú, homorú oldalfalakkal kiképzett, klasszicizáló talpzata 200 cm, a felette a korábbi nyújtott piramis helyett alkalmazott monolit oszlop 800 cm magas. A talpzaon álló három szent, Anna, Joachim és József 180, míg az oszlop tetején álló, dicsfényes Mária szobra 200 cm magasak.

A 2. világháborút követő időszak

A második világháborút a tér épületei igencsak megsínylik. A templom tornyát harántirányú belövés éri, akárcsak a keleti oldalán álló üzletsort, elpusztítva a hajó egy barokk oltárát is. Komolyan megsérül a Lajta Béla tervezte 5. számú épület is. A kolostor sarka egy rizalit szélességben leomlik. A 9-10. számú tömb szinte teljesen elpusztul, a 8-as súlyos sérüléseket szenved. Az 1940-es évek második felében **a sérült épületeket elbontják**. A 9-10. számú volt Teleki-palota esetében ezt a Fehérhajó utca és a Bécsi utca vonalának kiszélesítése, míg a 8. számú épületnél a Bárczy István utca rendkívül keskeny, sikátorszerű mivolta indokolja. A kolostorépületet, bár helyreállítható lenne, ugyancsak elbontják.

A főváros már 1946-ban **ötletpályázatot** hirdet az átfogó újjáépítésre, amelyre 87 terv érkezik be. A mezőnyből kiemelkedik dr. Acsay László és Masirevich György munkája, az egyik első díjas elképzelés, amelyet Morvay Endre a Budapest folyóirat két egymást követő számában mutat be.¹⁹ A merész elképzelés az Andrássy út tengelyében utat vág a Belváros szövetébe, amelyet új híddal vezet át a budai partig. A terv a templom kivételével a Szervita tér minden épületének bontásával számol, ám magát a teret meghagyja, némiképp kiszélesített, négyzetes formában.

A Szervita téri megüresedett telkek **első részletes beépítési javaslatát** az Olgyay-fivérek és Schall József készítik a negyvenes évek végén.²⁰ Olgyay Aladár és Viktor a Szervita tér 8-9-10. helyén, a Szomorj Dezső tere néző épület bontásával is számolva tervez új beépítést. A három kilencemeletes tömbből álló, nyaktaggokkal összekapcsolt épületegyüttes a modern építészet stílusjegyeit viseli magán. A Szervita teret Olgyayék négyszögesíténeik, a lebombázott házak helyére két derékszögben találkozó tömböt emelve. Figyelemreméltó részlete az elképzelésnek, hogy a két tömböt összekötő nyaktag **a földszinten átjárható**, árkádjai között megközelíthetővé válik a Fehérhajó utca. Ha lehet, Schall még radikálisabban gondolkodott a szerviták hajdani telkének beépítéséről: három, a templomhomlokzattal párhuzamos tömböt képzelt el; a legdélebbi a jelenlegi főposta helyén kialakított nagyszabású tere nézett volna. (Ezt a teret, amely Martinelli homlokzatának adna kellő perspektívát, már Hild János is beillesztette városrendezési tervébe.) Az Olgyay-Schall-féle tervek, akárcsak Hildé, papíron maradnak; a lebontott házak helyén park és játszótér készül.

¹⁵ Déry Attila: i. m. 330. o.

¹⁶ MTI-jelentés, 1937. dec. 15

¹⁷ A vázlatok érdekessége, hogy több hátulján az 1940-es datálás olvasható. Valószínűleg azonban ezek későbbi, Erdey feleségétől való dátumok.

¹⁸ László Péter említi ezt Erdey 1987-es kiállításának katalógusában, vélhetően az özvegyre hagyatkozva. (Erdey Dezső szobrászművész 1902-1957. Veszprém, 1987.) A kiállítást követően Erdey hagyatékának számos tárgya, köztük valószínűleg a Szervita téri oszlophoz készült modellek is a veszprémi Bakonyi Múzeum tulajdonába kerültek.

¹⁹ Morvay Endre: A jövő Budapestje. In: Budapest, 1946. január és február.

²⁰ Közli: Gerő László: A Szervita tér. In: Budapest, III. évf. 2. szám. 1947. február. 60. o.

1953-ban a teret Martinelli térre keresztelik át; régi nevét 1992-ben kapja majd vissza. 1967-ben egy nagyobb beruházás-sorozat részeként Gulyás Zoltán (IPARTERV), a nem messze felépült Chemolimpex-székház tervezőjének vezetésével készülnek tervek a Szervita tér 8-10., a Petőfi Sándor utca 17-19., illetve a Városház utca 20. alatti telkekre. A Szervita térre különös, J alakú épülettömb terve készül, amelynek a Fehérhajó utcára néző öblében újabb teresedés jön létre. A telken végül Szabó István és Jakab Zoltán (KÖZTI) tervei alapján 1973-ra készül el a mai is álló **parkolóház és irodaház** az INTERAG, illetve az Országos Műszaki és Fejlesztési Bizottság (OMFB) használatára. Ezzel párhuzamosan rendezik a teret. A kolostor helyén 1976-ra épül fel a Belvárosi Távbeszélő Központ Jeney Lajos és Bán Ferenc²¹ (BVTV) tervei alapján.

Az INTERAG parkolóházát, majd az OMFB-székházát 2006-ban privatizálták; új tulajdonosuk a francia ORCO lett, amely a brit Zaha Hadid Architects-szel készített tervet a beépítésre. Jelenleg (2010 decemberében) új tulajdonosra vár a Belvárosi Távbeszélő Központ épülete is, amely a MATÁV privatizálásával a Magyar Telekom tulajdonába került.

A tér nyugati részét, a Bécsi utca vonalát 2009-2010-ben a Közlekedés – FŐMTERV – M-Teampannon konzorcium tervei alapján, az ún. „**Belváros Új Főutcája**” projekt keretében teljesen újjáépítették. Az érintett térszakaszra természetes kőburkolat és új utcabútorok kerültek.

1.2 A tér mai állapota

A tér jelenleg rendezetlen képet mutat. A Duna felé eső szakasz, azaz a Bécsi utca és környéke a Mária-szobor kerítéséig jó állapotú, új burkolattal és utcabútorokkal, a Belváros új főutcájának 2009-2010-ben lezajlott munkálatai miatt. Ekkor állították fel a téren az Üveges Péter formatervei alapján készült négy nagyméretű, tört vonalú lámpatestet, amelyek egyike a közvilágítás mellett a Török-bankház díszvilágítását is szolgálja. Az átmenő autós forgalom erősítése helyett a gyalogos forgalomra koncentráló felújításnak köszönhetően a délnyugati házsor előtt széles járda, az út túloldalán gyalogossáv jött létre. A tér többi részét nem újították fel, ezek egyelőre az 1973-as rendezés utáni állapotot tükrözik. A Városház utca felől vezetett átlós forgalmi sáv, illetve a templom előtt vezető sáv mindkét oldalát parkolásra használják, a gyalogos közlekedést szinte teljesen ellehetetlenítve. Ezt fokozza a templom előtti járdaszakaszra épített faállványzat. Az OMFB-székházhoz és a parkolóházhoz tartozó terület, azaz a tér körülbelül egyharmada jelenleg ideiglenes fémkerítéssel van elzárva; a részben aszfaltozott, részben növényekkel beültetett terület, amelyen a benzinkút tartályainak földéme és egy autólehajtó is található, rendezetlen képet mutat. A jó állapotú Mária-szobor gyepháromszögét historizáló parkkerítés veszi körbe, amely a fényképek tanúsága szerint az 1910-20-as évekből származhat. A terület növényállománya összességében értéktelen.

A tér felújítása során ajánlott a kapcsolódás a már felújított utcaszakasz által kijelölt pontokhoz. A forgalomcsillapított Bécsi utca nem teszi szükségessé a téren átlós irányban átvezetett közforgalmi sávot, amelynek 19. századból eredő nyomvonalát azonban gyalogos funkciókra érdemes fenntartani. A másfél évszázada jelenlegi helyén, közel hetven éve jelenlegi formájában álló, „új” Mária-szobor visszahelyezése elődjének helyére, a templom tengelyébe történelmileg nem indokolt.

1.3 Irodalom

Adalékok a Belváros történetéhez. II kötet. Budapesti Városvédő Egyesület, Budapest, 1993

BUZA PÉTER – SAJDIK FERENC: *Köszalunk a régi Pesten.* Panoráma, Budapest, 1986

Erdey Dezső emlékkiállítás 1961. Kiállítási katalógus, Ernst Múzeum, Budapest, 1961

Erdey Dezső szobrászművész 1902-1957. Kiállítási katalógus, Bakonyi Múzeum Veszprém, 1987.

GERŐ LÁSZLÓ: A Szervita tér. In: *Budapest*, III. évf. 2. szám. 1947. február. 60. o.

LIBER ENDRE: *Budapest szobrai és emléktáblái.* Budapest Székesfőváros Házinyomdája, 1934

PREISICH GÁBOR: *Budapest városépítésének története Buda visszavételétől a II. világháború végéig.* 2. átdolgozott kiadás. Terc, Budapest, 2004.

²¹ Nem azonos az Erzsébet téri Nemzeti Színház tervező Bán Ferencsel.

2. A TÉRHEZ KAPCSOLÓDÓ ÉPÜLETEK

2.1 Szervita tér 6.

Volt szervita kolostori templom, Belvárosi Szent Anna-templom
Egyházi épület
Hrsz. 24355
Építész: Hölbling János, Pauer János György, Diescher József
Építés ideje: 1725-1732, 1871-74

Egyhajós, egyenes szentélyzáródású templomépület. Kőlabazatos, vakolatdíszes főhomlokzata neoreneszánsz, négyzetes alaprajzú középtoronnyal, a Szervita tér déli oldalának utcafalába illeszkedik. Oldalhomlokzata barokk jegyeket mutat, lant formájú ablakokkal; a szentélyt az újabb kori beépítés részben eltakarja. A szentély nyugati oldalán egyemeletes, egykorú toldaléképület (sekrestye). A templom főhomlokzata erőteljesen, plasztikusan tagolt, három rizalitos és négy szintes, a torony két szintes. A homlokzat alsó két szintje vakolatsávokkal tagolt, amelyet a két szint között és az első emelet felett övpárkány határol. A felső két szintet áttört, balusztrádos attikával koronázott főpárkány zárja le, a középrészben szegmensíves timpanonnal kiemelt főpárkánnyal. A háromtengelyes földszint két szélső mezejében vaktükrök, középen oszlopokkal határolt, félköríves záródású kapu, felette háromszögletű timpanonnal. A vaktükrökben a 7-es Vilmos Huszárok emlékműve látható (baloldalt fekete márványtábla 627 névvel, jobboldalt bronz dombormű), Istók János 1930-ban átadott alkotása. Az első emeleten az oldalsó tengelyekben félköríves szoborfülkék egy-egy szent szobrával, középen fekvő téglalap alakú dombormű (Halász László munkái, 1873). A felső két szintet a lábazatként kiemelt vakolatsávok folytatásában 2-2-2 pilaszter tagolja. A két oldalsó axisban alul füles keretezésű, mélyített, domborműves vaktükrök, felül kör alakú medallionok láthatóak. Középen a harmadik szinten félköríves, nagyméretű kórusablak, a negyedik szinten körablak (itt eredetileg óra volt). A torony két szintje között markáns, tagolt övpárkány, az alsó szinten pilaszterek között, a felső szinten féloszlopok között egy-egy félköríves ablak található. A homlokzatot lezáró főpárkányon, a torony sarkainál egy-egy szent szobra áll. A tornyot erősen tagolt, rézfedésű toronysisak koronázza. A homlokzatot egyszínű, sárgásbarna, erősen kopott vakolat borítja.

Az épület története

A szervita rend 1717-ben kezdte templomának és kolostorának építését. A munkálatokat az eredeti tervező, Hölbling János halálát követően az építésvezető Pauer János György fejezte be 1732-re; a templomhoz csatlakozó kétszintes, zárt udvart körülvevő kolostorépület csak 1772-re készült el. A templom eredetileg egyszerű, pilaszterekkel tagolt, kétszintes barokk homlokzatot és egyszintes, hagymasisakos tornyot kapott; a kolostor egyszerű, kissé hátrébb húzott homlokzatát csak a szobordíszes, közvetlenül a templom mellett nyíló kapu tett változatosabbá.

A templom és a kolostor 1849. májusában, Hentzi bombázásában súlyos sérüléseket szenved. A kolostort teljesen újjáépítik 1871-74 között Diescher József vezetésével; aki egy vonalba hozza a homlokzatot a temploméval, és a két épületnek közös homlokzatot komponál. A kolostor homlokzata egy háromtengelyes összekötő szakasz közbeiktatásával megismétli a templom homlokzatát, ugyanolyan párkányos lezárással. Az a korábbi elképzelés, miszerint a torony középre helyezésével teljesen szimmetrikus homlokzatot hoztak volna létre, nem valósult meg, ám az így létrejött együttes is historizáló építészetünk kiemelkedő értéke lett.

A második világháborút követően a kolostort először a földszintig, majd teljesen elbontják. Felmerül a homlokzat barokk állapotának helyreállítása, de ez végül nem történik meg, csak az oldalhomlokzatokon, kibontva a lant alakú, különleges ablakokat. A templom homlokzatát 1970-77 között helyreállítják, elbontva a Városháza utcai oldalhoz csatlakozó, kétszintes, a háborúban megsérült üzletsort.

Jelenlegi állapot

A templom jelenleg a tér legrosszabb állapotban levő épülete; a homlokzat elé veszélyessége miatt néhány évvel ezelőtt faállványzatot építettek. Istók János emlékművét az elmúlt években restaurálták, nem igényel újabb felújítást.

Irodalom

Adalékok a Belváros történetéhez. II kötet. Budapesti Városvédő Egyesület, Budapest, 1993
DÉRY ATTILA: *Budapesti építészeti topográfiák 2. Belváros – Lipótváros. V. kerület.* Terc, Budapest, 2005
GERŐ LÁSZLÓ: A Szervita tér. In: *Budapest*, III. évf. 2. szám. 1947. február. 60. o.

2.2 Petőfi Sándor utca 17-19.

Belvárosi Távbeszélő Központ

Irodaház

Hrsz. 24354/4

Tervező: Jeney Lajos – Bán Ferenc (BVTV)

Építés ideje: 1976

Az U alakú épület délnyugatról a szervita templom homlokzatához kapcsolódik, majd a Főposta tűzfalát követve a Városház utcán visszafordul a templomhajóval párhuzamosan. A hétszintes, lapostetős épület monolit vasbeton pillérvázzal készült. A Szervita téri és a Petőfi Sándor utcai, illetve a Városház utcai homlokzatok beljebb húzódnak, árka-dos fedett teret képezve. A földszinti homlokzatok üvegfallal készültek, az emeletet alumínium-műanyag-üveg függönyfal borítja. A Főposta tűzfalának vonalában nyilvános átjáró nyílik a Petőfi Sándor utca és a Városház utca között. Itt, az átjáróban Józsa Bálint és Kovács Ferenc nagyméretű mész-kő domborműve, míg a kissé megtörő Szervita téri homlokzaton Bohus Zoltán és Csiky Tibor króm-acél alkotása látható. Az épületet a Szervita téren a templomhoz visszahúzott, alumíniumlemezzel burkolt és három vízszintes lőrésablakkal tagolt nyaktag csatolja.

Az épület története

A telken eredetileg a szerviták kolostora állt (történetét ld. feljebb). Az új épület tervezésére zártkörű tervpályázaton a Budapesti Várostervezési Vállalat építészei, Jeney Lajos és Bán Ferenc nyerték a megbízást. A belvárosi környezetben teljesen újszerű funkciót rejtő, és újszerű anyagokat is alkalmazó homlokzat tagolásával és méretével kíván szomszédaihoz alkalmazkodni. Az emeleti tömb mérete és párkánymagassága nagyjából megegyezik a templom hasonló paramétereivel. A függőleges ritmust eredményező alumíniumcsíkok a templom pilasztereivel kezdeményeznek párbeszédet, míg a horizontálisan tagoló fekete műanyag-sávok a szomszédos Lajta-házzal (ezt szolgálja a Szervita téri homlokzat enyhe törése is). Az épület belső udvarán a telek fokozott beépítése ugyanakkor kellemetlen térhatáshoz vezetett, és bírálható a Szervita téri nyaktag, illetve a Városház utcai szárny tagolása is.

Jelenlegi állapot

Az egykor átlátható, üvegezett földszintet mára nagyo-bbrészt kereskedelmi egységek foglalták el; az eredetileg egységes megjelenés, az építészeti harmónia az átépítések következtében elenyészett. A telken belüli nyitott, nyilvános terek mára igen rossz állapotba kerültek. Felhasznált anyagainak, a saját korára jellemző markáns formavilágnak köszönhetően az épület a köz szemében nehezen illeszthető a tér képébe, ám építészeti-leg jellegzetes alkotás, a belvárosi környezetben akár védelemre is méltó lenne. Különleges értékei az épületplasztikák.

Irodalom

BAKOS J., KISS A.-NÉ, KOVÁCS G.-NÉ (szerk.): *Postaépítészet Magyarországon*. Táv-kozlési Könyvkiadó, Budapest, 1992

DÉRY ATTILA: *Budapesti építészeti topográfiák 2. Belváros – Lipótváros*. V. kerület. Terc, Budapest, 2005

JÉKELY ZSOLT – SÓDOR ALAJOS: *Budapest építészete a XX. században*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1980. 68.

o.
Magyar Építőművészet, 1977/5.10. o.

2.3 Régi posta utca 16. - Szervita tér 6. (Petőfi Sándor u. 20.)

Lakóépület (Brammer-üzletház)

Hrsz. 24375

Tervező: Retter Gyula, Forgó Gábor (Brammer-üzletház)

Építés dátuma: 1885

Földszint plusz három emeletes, neoreneszánsz saroképület, sárga téglahomlokzattal. A földszintet az egész alapterületet felhasználó, L alakú üzlethelyiség kőlabazatos, fa-üveg portáljai borítják. A neobarokk-rokokó jegyeket viselő üzletportálon az „Anno 1888” felirat olvasható. A félköríves záródású, hagyományos, kétszárnyú emeleti ablakok kőutánzatú keretezést kaptak. A földszint felett, az első emeleti ablakok mellvédjeiben bábos korlátot helyeztek el. A második emeleti ablakok alatt az egész épületen végighúzódó, markáns könyöklőpárkány látható; a harmadik emeleti ablakoknál ezt a szerepet a vállpárkány veszi át, amely a félköríves ablakzáródásokat is keretezi. A sarokhoz legközelebb eső tengelyt teljes magasságában világosbarna színű vakolatsávok keretezik. A Petőfi Sándor utcai sarkon az első és második emeleten díszes, fából készült sarokerkély látható, amelyet a harmadik emeleten fémkorlátos erkély zár le.

Az épület története

A telken már a török alóli felszabadulást követően is állt épület. A jelenlegi 1885-re készült el Müller Jakab számára. A földszinti üzlethelyiség díszes berendezése 1924-ből való, Brammer Ödön megbízásából Fischer Bernát és fia asztalosműhelyében készült. Az épület vizuálisan nem része a Szervita térnek.

Jelenlegi állapot

Az épület környezetéhez képest nincs rossz állapotban. Aggodalomra ad okot a védett berendezésű, romló állapotú üzlethelyiség, amely üresen áll.

Irodalom

DÉRY ATTILA: *Budapesti építészeti topográfiák 2. Belváros – Lipótváros. V. kerület.* Terc, Budapest, 2005

2.4 Szervita tér 5.

Leitersdorfer (Lajta)-ház, más néven Rózsavölgyi-ház

Lakó- és üzletház

Hrsz. 24374

Építész: Lajta Béla

Építés dátuma: 1911

Hétszintes, belsőudvaros épület, a Szervita térre néző négyaxisos homlokzattal. A homlokzat alsó három szintjét a földemknél széles osztópárkányok tagolják, közöttük nagyméretű, fém és faszerkezetű üveglakokkal. A földszinten egyenletesen elosztva három bejárat nyílik (az oldalsók az üzletek, a középső a lakóház kapuja); ezek függőleges tengelyében az első és a második emeleten három-három, zárterkélyszerűen enyhén előreugró nyílászorpot jelenik meg. A második emeletet erőteljesen kiülő, színes kerámiából készült párkány zárja le. A harmadik, negyedik és ötödik emeleten négy-négy fekvő téglalap alakú, négy szárnyú ablak található, amelyek alatt és felett kerámiapárkány fogja össze a homlokzatot. Az ablakok közötti sávokat és a mellvédeket fehér pirogránit csempék borítják. Az ötödik emelet felett széles, ugyancsak színes kerámiával borított párkánylemez ugrik ki. Felette a hátrébb húzott legfelső szint előtt erkély található, pálcárcsos mellvéddel. A legfelső szint nyílásrendje megváltozik, 1-4-1-es tagolású. A homlokzat kerámiaburkolata a pécsi Zsolnay-gyárban készült.²²

Az épület története

A jelenlegi épület előtt háromszintes, kora eklektikus homlokzatú lakóház állt a telken, amelyet 1911 áprilisában vásárolt meg a Leitersdorfer-szabóság, azaz Lajta Henrik és Rezső. A terveket a kor egyik legtehetségesebb építész, Lajta Béla készítette. A megmaradt első vázlatok azt mutatják, az épület homlokzata eredetileg jóval vertikálisabb tagolású lett volna. Az eredetileg négyemeletesként engedélyezett ház tervein még az építés közben jelentősen módosítottak; az illetékes hatóság tiltakozása ellenére készült el a hatodik szint, amelynek helyén eredetileg műtermes manzárdszint épült volna. A homlokzat anyaghasználatá még Lajta korábbi, Lechner Ödönt követő periódusából öröklődik, de a formavilág a maga korában radikálisan újszerű és modern. A homlokzat felső részének bal oldala a II. világháborúban megsérült; 1958-60-ban állították helyre.

A földszint baloldali üzlethelyiségében található Belvárosi Gyógyszertár számára a Haas és Somogyi cég tervezett portált 1933-ban. A másik üzlethelyiséget elfoglaló Rózsavölgyi Zeneműbolt berendezése Kozma Lajos munkája volt. Mára mindkét alkotás elpusztult; Kozma 1961-ben, egy tűzben megsemmisült bútorzatát 1964-re pótolták; az üzletet 1997-ben Alföldi György tervei szerint állították helyre.

Jelenlegi állapot

Az épület nemcsak Lajta egyik legjobban sikerült alkotása, de az 1910-es évek kiemelkedő budapesti házainak egyike; mint ilyen, műemléki védeltséget élvez. Jelentőségével már a második világháború után is tisztában volt a szakma; Gerő László 1947-ben azt írja róla: „ezt az épületet nemcsak a századforduló magyar építészetének legjobb alkotásának, de világviszonylatban is kora legjobb épületei egyikének tartjuk”.²³

Irodalom

Adalékok a Belváros történetéhez. II kötet. Budapesti Városvédő Egyesület, Budapest, 1993

DÉRY ATTILA: *Budapesti építészeti topográfiák 2. Belváros – Lipótváros. V. kerület.* Terc, Budapest, 2005

GERŐ LÁSZLÓ: A Szervita tér. In: *Budapest*, III. évf. 2. szám. 1947. február. 60. o.

JÉKELY ZSOLT – SÓDOR ALAJOS: *Budapest építészet a XX. században.* Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1980

Lajta Béla Virtuális Archívum. Url: <http://lajtaarchiv.hu/> Letöltés ideje: 2010. november 25.

VÁMOS FERENC: *Lajta Béla.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970

²² Az épület ornamentikájához készült eredeti tervek és a kész elemek egy része látható a pécsi Zsolnay Múzeum állandó kiállításán.

²³ Gerő László: A Szervita tér. In: *Budapest*, III. évf. 2. szám. 1947. február. 60. o.

2.5 Szervita tér 4.

Mády-, majd Laky-ház

Lakóház

Hrsz. 24373

Tervező: Hoffrichter József, Vojta Donát (ráépítés)

Építés ideje: 1810, 1874

Ötszintes, belső udvaros, kora eklektikus lakóház, a Szervita térre néző főhomlokzattal. A 4-1-4 ablaktengelyes épület földszintjét teljesen átépítették; a bejárat jelenleg a bal szélső axisban nyílik. A gazdagon tagolt, plasztikus homlokzatokat a második és a harmadik emeleten a két szélső rizalitban kétablaknyi erkély osztja, kőbábos korláttal. Az első emeleti ablakok dór pilasztersorban, a második emeleti, kőbábos mellvéddel ellátott ablakok ion pilasztersorban helyezkednek el. A harmadik emeleti, tagozatos keretezésű ablakok felett háromszögletű oromzatok, a negyedik emeleti ablakok felett egyenes szemöldökpárkányok helyezkednek el. Az enyhén kiugró, egytengelyes középízalított rusztika keretezi. A homlokzatot erőteljes, eklektikus jellegű főpárkány zárja le. Az épületet jelenleg vajsárga vakolat borítja.

Az épület története

Az épület háromemeletes, klasszicista lakóházként épült 1810-ben, majd 1874-ben Vojta Donát tervei szerint a homlokzatot eklektikus stílusban átalakították, és megtoldották egy negyedik emelettel. A földszint üzletportálját 1935-ben építették Hajós Alfréd és Körner József tervei alapján. A tervezők nevét megőrkítő felirat, a fémbetűs reklámfelirat, az eredeti márvány- és fémanyag mára eltűnt, a portál csak elrendezésében őrzi az eredeti nyomait.

Jelenlegi állapot

Az épület jellegzetes, jó minőségű példája a kora eklektikus budapesti lakóházaknak, földszinti üzletportálja pedig a két világháború közötti minőségi kereskedelmi építészet szép emléke volt egykor. Esetleges helyreállításánál nem az eredeti állapot, hanem az 1935-ös átépítés értékeinek visszahozására érdemes törekedni.

Irodalom

DÉRY ATTILA: *Budapesti építészeti topográfiák 2. Belváros – Lipótváros. V. kerület.* Terc, Budapest, 2005

2.6 Szervita tér 3.

Török Bankház

Üzletház

Hrsz. 24372

Tervező: Hegedüs Ármin és Böhm Henrik

Építés ideje: 1906

A zártos beépítésben álló, négyemeletes épület homlokzata háromtengelyes. A két alsó szintet teljes egészében acélszerkezetű üveghomlokzat borítja, a földem magasságában és az első emelet két szélén markáns, fekete gránit párkánnyal és lizénával. Az acélszerkezet látszó részeit rézzel borították. A földszint három tengelyében egy-egy bejárat található, a baloldali az épületé, a másik kettő a két földszinti üzlethelyiségbe nyílik. A 2-3. emeleten a három tengelyben húzódó, lekerekített sarkokkal enyhén előreugró zárterkélyek láthatóak, amelyek a negyedik emelet magasságában fémkorlátos erkélyt képeznek. A nyílásrendszer ezen a szinten ún. „brüsszeli osztású”, félköríves ablakokban végződik. A homlokzatot egy szint magasságú, pasztikus, törtíves kökeretezésű oromzat zárja le, az egyes ablaktengelyek között egy-egy szárnyas köfejfel és tört vonalú ablaknyílással. A pasztikus díszek horganylemezről készültek. Az oromzatot színes mozaik látható, Róth Miksa Hungária megdicsőülése című munkája.

Az épület története

A telken a jelenlegi előtt háromszintes, négytengelyes eklektikus lakóház állt, amely 1905-ben került Stein Mátyás, a Török A. és Társa Bankház tulajdonosának birtokába. A bankház otthonára ebben az évben kiírt pályázaton a Kármán-Ullmann iroda munkája nyerte, ám a tervezési megbízást a Hegedüs-Böhm építésziroda kapta. A megépült ház sok részletében az első díjas elképzelést tükrözi; a Hegedüs-Böhm pályatervből a zárterkélyek, a fekete gránit lizénák és az acél-üveg szerkezetek kerültek át. Az épület oromzata felett eredetileg négyméteres, fém-üveg szoborcsoport volt látható, a kivilágítható földgömböt tartó atlással, illetve egy férfi- és egy női figurával. A szobrot, amelyet valószínűleg Kiss György szobrász készített, még a második világháború előtt eltávolították, és a Szent István bazilika pincéjébe szállították, ahonnan idővel eltűnt. Az 1930-as években a rosszul szigetelő fémablakok miatt a homlokzat arányait tönkre téve belső faablakokat építettek be. A homlokzatot 1945-ben repeszszilánk érte, amely megsértette a kőoromzatot, illetve a mozaik több négyzetméteres részét. Az épületet 1965-ben renoválták, majd 2006-2008 között helyreállították a tulajdonos V. kerületi Önkormányzat megbízásából a Bauplan Tervező, Kivitelező és Szolgáltató Kkt. tervei alapján, Varga István vezetésével. A tervek a szoborcsoport helyreállítására is elkészültek, ám ez nem valósult meg. Az épület 1976 óta műemlék.

Az épület jelenlegi állapota

A Török Bankház a magyar szecesszió építészetének kiemelkedő jelentőségű alkotása, Róth Miksa és Kiss György közreműködésének köszönhetően ösztönművészeti szempontból is figyelemre méltó, nem mellesleg pedig kereskedelmi építészetünk mérföldköve.

Az épület a nemrég befejezett helyreállításnak köszönhetően kifogástalan állapotban van, noha a szoborcsoport újrakészítése nem történt meg. Az utcáról látható üzlethelyiségeinek jó része üres.

Irodalom

CSORDÁS LAJOS: Mozaiknézőben a Török Bankház tetején. In: *Népszabadság*, 2007. augusztus 7. <http://www.nol.hu/archivum/archiv-459445> Letöltés ideje: 2010. december 1.

DÉRY ATTILA: *Budapesti építészeti topográfiák 2. Belváros – Lipótváros. V. kerület.* Terc, Budapest, 2005

VARGA ISTVÁN: „Elhúlni egy látománytól”. *Építészforum.hu*, 2010. február 10. <http://epiteszforum.hu/node/15038> Letöltés ideje: 2010. december 1.

2.7 Szervita tér 2.

Lakóépület üzletekkel (Szénásy és Bárczai üzletháza)

Hrsz. 24371

Tervező: Jónás Dávid és Jónás Zsigmond

Építés dátuma: 1907-1908

A földszint plusz öt emeletes épület premodern homlokzata az alsó három szinten nyitott, a fémváz pillérei között üveg kirakatokkal. A portálok alsó részén kovácsoltvas rácsok jelennek meg. A felső három szintet csavarozott, rózsaszín márványlapok borítják. A háromtengelyes homlokzat felső szakaszát szintenként hármassal osztású nyílászárók tagolják, eltérő beosztásban. A harmadik emeleten a középső nyílászárú zárterekélyként előreugrik, kis, fémkorlátos erkéllyel. A negyedik emeleten mindhárom nyílás zárterekélyként jelenik meg, az egész homlokzaton végigfutó, fémkorlátos erkéllyel. Az ötödik emeleten a két szélső nyílás zárterekély, a középső félig nyitott loggia.

Az épület története

A telken a jelenlegi épület előtt öttengelyes homlokzatú, kétemeletes, klasszicista lakóház állt, az első emeleten terjedelmes zárterekéllyel. Utódjának felépítésére 1906-ban Jónás Dávid tervező kér engedélyt, ám a tulajdonos a szomszédos 1-es számot is birtokló Szénásy Gyula kereskedő. A ház a magyar premodern építészet értékes példája, a bécsi szecesszió Max Fabiani, illetve Otto Wagner és Adolf Loos nevével fémjelzett törekvéseinek visszhangja.

Jelenlegi állapot

Az épület jó állapotban van, bár ma csak részben mutatja eredeti képét. A felső három szint márvánnyal borított falmezőit a második emeleti párkány fölött, illetve a főpárkány alatt egykor gazdag, vélhetően bronzból készült ornamentika díszítette, a két sávot pedig a három tengely függőleges határát kihangsúlyozó pálcatagos díszítés kötötte össze. Az épület eredeti állapotában helyreállítva a főváros jelentős építészeti emlékévé válhatna.

Irodalom

DÉRY ATTILA: *Budapesti építészeti topográfiák 2. Belváros – Lipótváros*. V. kerület. Terc, Budapest, 2005

2.8 Szervita tér 1. - Kristóf tér 4.

Szénásy-ház

Lakóépület üzletekkel

Hrsz. 24370

Építés ideje: 1820, 1923

Építész: Pollack Mihály, Jónás Dávid és Jónás Zsigmond

Háromemeletes sarokház, kilenc ablaktengelyes Szervita téri és öttengelyes Kristóf téri homlokzattal. A homlokzatot minden emeleten keskeny övpárkányok tagolják, kivéve a második emeletet, amelyen vékony, bábos korláttal ellátott erkély ugrik előre. A főpárkány felett ugyancsak bábos korláttal kiképzett oromzat ül. A földszint armírozott pilaszterek közt elhelyezkedő üzletportáljai nem eredetiek. Az első emeleten egyszerű keretezésű ablakok láthatóak; a második emeleti nyílások felett szemöldökpárkányok, a harmadik szinten félköríves falmélyedések láthatók. A Szervita téri homlokzaton, a középső axisban a második emeleten zárterkély ugrik előre, amely a harmadik emeleten két pár oszlopon álló, kagylós oromzattal fedett, nyitott erkéllyé szelődül. A Kristóf téri homlokzat jobboldali axisában helyezkedik el a ház bejárata, felette apró, félköríves ablakkal, a második-harmadik emelet között pedig nagyméretű, ugyancsak félköríves lépcsőházi ablakkal.

Az épület története

A korábban itt állt egyemeletes ház falainak felhasználásával a mai épület alapjait Pollack Mihály rakta le 1820-ban. Az általa tervezett, háromszintes házat a Jónás-testvére toldották meg egy szinttel 1923-ban Szénásy Gyula megbízásából, aki itt alakíttatta ki divatáruházát. A tömb ekkor kapta mai homlokzatát.

Jelenlegi állapot

Kielégítőnek mondható. A földszinti üzletportáloknak az épület jellegéhez illeszkedő átalakítása javallott.

Irodalom

BIBÓ ISTVÁN: *Pollack Mihály*. Az építészet mesterei sorozat. Holnap Kiadó, Budapest, 2008

DÉRY ATTILA: *Budapesti építészeti topográfiai 2. Belváros – Lipótváros. V. kerület*. Terc, Budapest, 2005

2.9 Fehérhajó utca 5. - Bárczy István utca 6.

Lakóház üzlethelyiségekkel

Hrsz. 24365

Építész: Kassalik Ferenc

Építés ideje: 1844

Szabálytalan alaprajzú, belső udvaros, kétemeletes sarokház. A Bárczy István utcára kilenc tengelyes, a Szomoró Dezső térre négytengelyes, a Fehérhajó utcára héttengelyes homlokzattal néz. Csak a Bárczy utcai homlokzat egyenes vonalú, a másik két szakasz két-két rizalitban megtörik, és ívet formálva képez utcafalat. Az egyszerű, klasszicista homlokzatokon az íves záródású földszinti nyílásoknál vállpárkány fut körbe, az ablakok alatt könyöklőpárkányok, valamint főpárkány. A Bárczy utcai homlokzat középső hét tengelye enyhén előrelép. A földszinti nyílásokat félköríves, helyenként ráccsal díszített mélyedés zárja. Az emeleti ablakok felett egyenes szemöldökpárkányok helyezkednek el. Az épületet jelenleg halványsárga, a tagozatokat erősebb barnássárga vakolat borítja; a nyílászárók és a földszinti üzlethelyiségek fémajtajai zöldre festettek. Fehérhajó utcai homlokzatán emléktábla látható, Jeges Ernő 1943-as munkája, az egykor itt működött Fehérhajó vendéglőről.

Az épület története

Neuhoffer János megbízására Kassalik Ferenc tervei alapján épült fel 1844-re; beépítési vonalát részben megtartott egyemeletes elődje és az akkor még jóval szűkebb és ívesebb Hajó utca házfala határozta meg. Az emléktábla információja téves, ellenben 1880 és 1918 között itt, a földszinten működött a Szerb Kávéház, más néven Café Krupka. A második világháborúban nem szenvedett különösebb sérüléseket. A Szervita tér felé néző tűzfalára az ötvenes években falsávköböl álló, egyszerű árchitektúra került. 1961-ben a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Zenei Gyűjteményének ideköltözésekor teljeskörűen felújították. A könyvtárat 1964. május végén Kodály Zoltán nyitotta meg, többek közt Bárdos Lajos, Bartha Dénes, Földes Imre, Lukin László jelenlétében. A könyvtár 1998-ban az Ötpacsirta utcai Pálffy-palotába költözött.

Jelenlegi állapot

A néhány évvel ezelőtt elvégzett tatarozásnak köszönhetően az épület kifogástalan állapotban van.

Irodalom

DÉRY ATTILA: *Budapesti építészeti topográfiák 2. Belváros – Lipótváros. V. kerület.* Terc, Budapest, 2005

2.10 Városház utca 9-11. (Gerlóczy u. 2-6., Bárczy István u. 1-5., Károly körút 28-30.)

Központi Városháza (a Fővárosi Önkormányzat épülete), egykori az Invalidusok palotája
Hrsz. 24357

Építész: Anton Erhard Martinelli (18. század), Hegedüs Ármin (1899-1902)
Építés ideje: 1716-1747, 1899-1902

Nagy méretű, négy zárt belső udvarral rendelkező, több korszakban épült tömb, jelenlegi formájában a második világháborút követően készült el. Nyugat felé, a Városház utcára négyszintes, tagolt barokk főhomlokzat néz. A 190 méter hosszú, 47 ablaktengelyes homlokzat osztása 4-4-4-9-5-9-4-4-4; a földszint felett övpárkány tagolja és háromrészes főpárkány zárja le; utóbbi felett három oromattika található. A főhomlokzat közepén helyezkedik el a főkapu, emellett két háromtengelyes mellékbejárat is nyílik az épület udvarába. A sávozott földszint ablakai felett az előreugró rizalitokban szemöldökkpárkányok jelennek meg, a visszahúzott rizalitokban a vakolatból kiképzett zárókő. Az emeleteken az előreugró rizalitokban toszkán pilaszterek, a visszahúzott felületeken lizénák jelennek meg az axisok között. Az egytengely szélességű főkaput két dór oszlopra állított timpanon emeli ki, amelyen a Háború és a Béke allegorikus szobrai között a földgömböt tartó Atlasz áll. A háromtengelyes, diadalív-szerűen kiképzett mellékbejáratokat a földszint sávozásához igazodva tagolt lizénák hangsúlyozzák, az erőteljes övpárkány felett korlátra állított szobrászati dísszel. A főpárkány feletti oromattikákat egykor ugyancsak szobrok díszítették. A főbejárat felett a tetőgerincen egyszintes, barokk hagymasisakkal fedett óratorony emelkedik.

A Bárczy István utcára és a Gerlóczy utcára néző homlokzatok a Városház utcai szárny felépítését és motívumait ismétlik, de annak piros-világosbarna-sárga színezése helyett egyszerű szürkésbarna vakolattal. A belső udvari homlokzatok földszintjén eredetileg árkados folyosók futottak körbe. A két eredeti belső udvart két háromemeletes, a Városház utcára merőleges szárnyal kétfelé osztották. Ezek, valamint a Károly körút felé néző kereszt szárny középső része lapostetővel fedettek.

Az épület története

Az úgynevezett Invalidus-palota építése 1716-ban kezdődött meg, ám igen vontatottan haladt. A mai Városház utcai szárnyat 1747-re fejezték be, a tervező Martinelli eredeti elképzelésében szereplő, négy belső udvaros, négyszög alaprajzú hatalmas épület pedig sosem valósult meg, mivel a városvezetés nem engedte lebontani a telken keresztül húzódó városfalat. Végül két belső udvar készült el, a mainál alacsonyabb oldalszárnyakkal. 1783-ban a Nagyszombatra költöző invalidusok helyét gránátos katonák foglalták el. A Károly körút felőli telekrészt 1824-ben kétemeletes laktanyával építették be, a közbúlsó területen ideiglenesnek szánt pavilonokat emeltek.

1894-ben 5 600 000 forintért Budapest vásárolja meg az épületegyüttest, a Városháza adminisztrációjának elhelyezésére. Az oldalszárnyak meghagyott földszintje fölé ekkor Hegedüs Ármin tervei alapján vasbeton födémekekkel plusz három emeletet húznak, a homlokzati tagolást a meglévő, barokk homlokzatokéhoz igazítva. A 20. század első felében számos várostervezési pályázatot írnak ki, amelyek egy része a meglévő épület felújításával és bővítésével, más része teljes bontásával számol. A legutolsó 1940-ben Vitéz Martsekényi Imre, valamint Kertész K. Róbert és Weichinger Károly terveinek győzelmével zárult, de a háború miatt a megvalósulás elmaradt.

A Gerlóczy utca és a Károly körút kereszteződésénél, a Városháza épületéhez kapcsolódva Reichl Kálmán és Bierbauer Virgil tervei alapján 1926-ra készül el a kerületi tűzörség klasszicizáló, háromszintes épülete. Emögött, a Városháza Károly körút felé nyitott udvarán áll az ugyanekkor épült, ma színházként hasznosított trafóház ipari épülete klasszicizáló díszítményekkel.

A 19-20. század számos átépítése közül emellett kiemelkedik a második világháború utáni újjáépítés, ekkor készül el a Károly körútra néző megsérült kereszt szárnyból Pfannl Egon tervei alapján a jelenlegi négyemeletes szárny. A Károly körút mentén álló épületek romjaiból földszintes üzlethelyiségeket alakítanak ki. Ezeket a kétezres években bontják el, hogy helyükön a Főkert tervei alapján ideiglenesnek szánt, nyitott parkot alakítsanak ki. Az épületegyüttes utolsó átfogó felújítása az 1960-as években zajlott le Gerő László vezetésével.

A 2005-ben kiírt Budapest Szíve városrendezési ötletpályázat fő célja az volt, hogy a már létező, a Dunával párhuzamos gyalogos folyosók mellé merőlegesek létrehozására gyűjtsön elképzeléseket. A beérkezett pályázatok konkrét javaslatokat tartalmaztak a Városháza tömbjére is, és lényegében meghatározták a 2008 áprilisában kiírt építészeti tervpályázat céljait. Ez utóbbi célja a műemlék épület felújítása, másrészt az összesen negyvenezer négyzetméteres Városháza tömb beépítetlen részére egy új épületegyüttes terveinek elkészítése. A Városháza Fórum tervpályázatán 2008 októberében hirdettek eredményt: a győztes a holland Erick van Egeraat irodája lett. A

városvezetés az elkészült tervek birtokában keres befektetőt a beruházáshoz. Jelenleg, 2010 végén még nem kezdődött meg az építkezés.

Jelenlegi állapot

A Központi Városháza épületének jelenlegi állapota kielégítő, bár a főpárkány veszélyessé válása miatt az elmúlt években az épület Szervita térre néző sarkánál védőállványzatot építettek a párkány alá. A Városház utcai homlokzat előtti hosszú, egyenes utca a Szervita tér egyik fontos megközelítési útvonala, egyben látványtengelye. A téren a barokk homlokzatnak csupán kis része látszik, és ahhoz, illetve az utcavonalhoz igazodva jelölték ki a beépítési határokat.

Irodalom

BIERBAUER VIRGIL: Budapest-Városközpont tervpályázata. In: *tér és forma* 1937/2-3. 67-80. o.

DÉRY ATTILA: *Budapesti építészeti topográfiák 2. Belváros – Lipótváros. V. kerület.* Terc, Budapest, 2005

SCHOEN ARNOLD: *A budapesti Központi városháza.* Budapest, 1930

3. A SZERVITA TÉR 8-9.

3.1 Adatok, leírás

Szervita tér 8-9. (Fehérhajú utca 1-3.)

Parkolóház és irodaház

Az INTERAG parkolóháza, illetve az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság egykori székháza

Hrsz. 24366/1 (parkolóház), 24366/2 (irodaház)

Építész: Szabó István, Jakab Zoltán (KÖZTI)

Építés ideje: 1971-73

Az L alakú épülettömb több hajdani épület helyén, megosztott telken készült, ám tervezőinek azonossága, valamint stílári egysége indokolja, hogy egységesen kezeljük. A földszint plusz nyolc emeletes irodaház alagútszaluzatos építési technológiával készült, Outinord-rendszerű vasbeton szerkezetű épület. A földszintet eredetileg üvegfalak határolták, az emeleti homlokzatokat alumínium falpanelek és szalagablakok alkotják. A földszinten, a Bécsi utcára néző tűzfalon és a falazott emeleti szakaszokon süttői mészkő lapburkolat látható. A Szervita térre néző déli homlokzatot, illetve a Fehérhajú utcára néző szélső rizalitot alumínium lamellarendszer árnyékolja, amely keretet képez a szalagablak sávjai körül. A Bécsi utca felé az épület három, mészkővel burkolt, erőteljesen vertikális bütüt képez, amelyek közül a Szervita térhez legközelebb eső a homlokzati vonalhoz képest hátrébb húzott nyolcadik szinthez igazodik. Ennek síkját teljes egészében függőlegesen szerelt alumínium lamellák borítják. Az épület középső részén elhelyezett, kétkarú, üvegorlátos lépcső és lift található. A helyiségek közül kiemelkedett a mára elpusztult földszinti bemutatóterem, illetve a jelentősen átépített második emeleti nagyterem.

A parkolóház két utcára néző, nyitott homlokzatát függőlegesen szerelt alumínium lamellarendszer borítja. A szomszédos, klasszicista épülethez a parkolóház annak beépítési vonalát néhány méter hosszan folytató, mészkővel burkolt falszakasszal igazodik, amelyet a Fehérhajú és a Bárczy utcában is enyhén előreugró, nyitott szakasz követ. A Városház utca felé néző, süllyesztett sarkon üzeletheziség, e fölött irodahelyiség kapott helyet. Az épület behajtója a Bárczy István utcára nyílik, a kihajtás az első emeletről levezető rámpán a Fehérhajú utcára lehetséges. A felszintenként eltott parkolók között két közlekedőtorony, illetve a Fehérhajú utcára néző lépcsőház biztosítja az összeköttetést.

A parkolóház Bárczy István utcai homlokzatán emléktáblát helyeztek el, felirata:

ÉPÜLT
BUDAPEST 100 ÉVES
ÉVFORDULÓJÁRA
ÉPÍTETŐ: INTERAG RT.
TERVEZŐ: KÖZÉPÜLETTERVEZŐ
VÁLLALAT
KIVITELEZŐ: KÖZÉPÜLETKIVITELEZŐ
VÁLLALAT
A FŐVÁROS KÖZÖNSÉGÉNEK
ÁTADVA: 1973 JÚNIUS 27-ÉN

3.2 Telektörténet

A területen a második világháborút megelőzően két épületből álló tömböt találunk. A 24367-es helyrajzi számú épület a Szervita tér 9-10., illetve a Fehérhajú utca 1. számot viseli, a 24366-os helyrajzi számon álló, nagyobb épület a Szervita tér 8. – Bárczy utca 2. – Fehérhajú utca 3. szám. Ma is akkori formájában áll a Fehérhajú utca 5. – Bárczy utca 4. alatti, klasszicista épület.

A Szervita tér 9-10. számú, az 1840-es években kétemeletes, majd egy szinttel megtoldott, belső udvaros klasszicista bérházat Urbán József megbízásából építette Hofrichter József 1811 körül. A Szervita tér 8. ugyancsak háromemeletes, klasszicista épület volt három különböző méretű udvarral, tervezőjét nem ismerjük. A két épület mellett, a szűk Fehérhajú és Bárczy utcában nehézkes volt a közlekedés, a 9-10-es számú tömb a Bécsi utca vonalába is belógott.

A 19. századi felméréseken ezért rendszerint meglévő vonaluk mellé **a tervezett kiigazításokat** is berajzolták szaggatott vonallal. Az **1871-es** felmérés a 9-10. teljes bontásával számol, és a két meghagyott épület helyén is jóval kisebb tömböt tervez, a Szervita téri homlokzatot az Invalidusok házának homlokzatával hozva egy vonalba. Ugyanezen a térképen megfigyelhető, hogy tervezték a Fehérhajú utca Szomory Dezső téri, ívelt torkolatának kiegyenesítését is. Nagyjából ugyanez a tervezett beépítési vonal figyelhető meg egy **1882-es** felmérésen, amely azonban már a három házból a Szomory Dezső tere néző (ma is álló) tömböt érintetlenül hagyja. **1895-ben** viszont a 9-10. számú épület marad érintetlen; a 8-as számúnak a Fehérhajú utcai homlokzatát és a Szervita téri sarkát is érintené az átszabás, és teljesen új homlokzatot kapna a Fehérhajú utca 5. is. Egy **1908-as** felmérés visszatér az 1871-es javaslatához, és kiszélesítené a Szervita teret. Az **1937-es** felmérésen továbbra is megvan mindhárom tömb, ám a Szomory Dezső téri épületet már átépített, kisebb formában ábrázolják (tévesen), míg a másik kettőn a homlokzatok hátrébb helyezésével számolnak.

Az **1946-ban** készített felmérés (ekkor még állnak a 8. és a 9-10. számú épület romjai) **mindhárom épület átépítésével** számol, hogy helyükön a háztömbhöz hasonló formájú, de kisebb beépítést hozzon létre. Ez a verzió csak egyetlen homlokzatot: a 9-10. tömb templomra néző oldalát hagyja érintetlenül, az épület Bécsi utcai sarkából viszont jelentősen visszavág, és a Fehérhajú utca szemközti oldalával, illetve a Városháza homlokzatával párhuzamosan hátrébb helyezi a tömb érintett térfalait is.

A számos tervezett homlokzatmódosítás közül végül egy sem valósult meg. A **negyvenes évek végén lebontották** a Szervita tér 8. és 9-10. számú épületeit, a Szomory Dezső tere néző tömböt viszont eredeti formájában felújították, tűzfalára vakolatsávós árchitektúrát készítve. Az új beépítés tervezésénél ugyancsak nagy kihívást jelentett, hogy miként lehet megoldani a szomszédos épülethez való illeszkedést, azaz a hagyományos utcavonal tiszteletét, de közben nagyobb teret hagyni a gyalogos közlekedésnek.

3.3 Az építés

Több pályázatot és tervet követően a KÖZTI-be 1969-ben érkezik a kérés: a Szervita tér foghíjait az Országos Műszaki és Fejlesztési Bizottság székházának céljára kell beépíteni. Az **első tervváltozat** már a későbbi építész, Szabó István vezetésével készül. Ez a jelenlegihez hasonló alaprajzi megoldással számol: eltakarja a meglévő tűzfalat, és helyreállítja a Fehérháj utcái térfalat is, négyszög alakúvá alakítva a teret. A térre, illetve a Fehérháj utcára néző hatszintes homlokzatokat a fennmaradt makettfotók alapján üveg függönyfal borította volna, a Kristóf tér felé pedig sajátos, három egymás fölé sorolt nyitott terasszal tagolt hasábot tervezett az építész.

A programba ezt követően kerül be az **INTERAG parkolóháza**, amely egyben az első magasgarázs a fővárosban. (Az ötlet Polónyi Károly építész, urbanista szerint a korábbi tervpályázat díjnyertes tervéből származott.²⁴) Építését nemcsak a belváros rossz parkolási viszonyai indokolták, hanem a Városháza épülete és a Tanács (ma Károly) körút közötti területen felépíteni tervezett **Budapest Centrum Nagyaruház** is. Ezzel alakul ki a megvalósult beépítési tömeg, amely egyébként meglepő hasonlóságot mutat az Olgyay-testvérek által a negyvenes évek végén javasoltakkal. A tömeg kialakításánál a tervezők több szempontot vettek figyelembe.²⁵ Egyrészt a nyugodt beépítési vonalakkal akarták biztosítani a változatos beépítésű és párkánymagasságú tér harmóniáját. Felmerült, hogy a Fehérháj utca torkolatát tölszerszerűen kiképezve kisebb teresedést hozzanak létre – ezt azonban a kialakult városszerkezetre (a kis terek történelmi láncára és a Szervita tér hagyományos méretére) tekintettel elvetették. Ehelyett a Fehérháj utcában a régi beépítési vonalhoz képest **öblösödés** jön létre, amely a tervezők számításai szerint elegendő benapozottságot biztosít az utca túloldalának is. A háború előttihez képest a Szervita tér mérete 50%-kal nőtt meg az új beépítési vonalal, amely csatlakozik a megmaradt épülethez, de annak síkját csak néhány méterig viszi tovább, majd visszalép a korábbi utcavonalhoz képest. Az épület magassága az előírtakhoz igazodik, a tér felől nézve a **legfelső szint hátrahúzásával** enyhítve a méret hatásán.²⁶

A tervezők már az első tervváltozaton számoltak azzal, hogy a lábakra állított épületen keresztül **átjárót nyitnak** a térről a Fehérháj utca irányába. Ez a terv már az építés közben módosult, és a tervezett átjárót számítógépközpont számára építették be.

Mivel az irodaház befejezési határideje 1972, a parkolóházé pedig 1973 volt, a kivitelezés meglehetősen erőltetett ütemben folyt. A tervező elmondása alapján a Középületkivitelező Vállalat ajánlására választották a francia **Outi-Nord acélzsálfalú rendszert**, amelynek kötött szerkezete különösen a nagyobb tanácstermeknél okozott problémát. Ráadásul „minden vezeték, amely a falban vagy födémben süllyesztve kerül elhelyezésre, már előre el kellett helyezni a sablonokban” – írja Szabó a hivatkozott kéziratban.

Noha az irodaház tömegének visszahúzásával a Fehérháj utca légtére jótékonyan megnövekedett a parkolóház emeleti szintjei a szomszédos épület közelében és a lehajtórampa tovább szűkítettek az utcaszélességen. Ily módon a korábban meglévő, az utca túloldalával közel párhuzamos homlokzati vonalat az új épület felülírja, tulajdonképpen keresztezi.

A rövid kivitelezési időtartammal indokolja a visszaemlékezés a homlokzati tervek módosítását is. Eredetileg „a nyugalmas térfalak képzésének érdekében” az emeleti tagolást elrejtendő faltól-falig fényvisszaverő üvegfal terveztek az irodaházra. A sötét üvegfalat a parkolóház födémei előtt húzódó, markáns világos sávok ellensúlyozták volna. A Belgiumból beszerezni tervezett homlokzati anyagok azonban nem érkeztek volna meg a tervezett időben, így módosították a homlokzat terveit. Az irodaházra került árnyékolórendszer vízszintes hangsúlyokat képezett – ennek ellentételezésére került függőleges lamellarendszer a parkolóházra. Az ötödik és a hatodik emelet között nagyméretű **PARKOLÓHÁZ** feliratot helyeztek el. Eredetileg a Szervita térre néző homlokzat első emeletén végig irodahelyiségek helyezkedtek el.

²⁴ Osskó Judit (szerk.): Unokáink is látni fogják. RTV-Minerva, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1979. 31. o.

²⁵ Ezeket Szabó István fejti ki a „Gondolatok a Martinelli tér új épületeinek bemutatását célzó TV közvetítéshez” című, 1974. február 27-re datált kéziratban. A kézirat egy példánya jelenleg a szerző tulajdonában van, egy másik a Szabó-hagyatékban, a Magyar Építészeti Múzeumban.

²⁶ Szabó István a tervezés kezdetén jóval magasabb irodai szárnyban is gondolkozott – Szabó Orsolya közlése.

3.4 A ház története az építés óta

A házat erős kritikai visszhang fogadta. A városlakók hiányolták a nagyobbak megszokott Szervita teret, és nehézségek akadtak a parkolóház használatával is, amelyről a Ludas Matyi több karikatúrát is közölt.²⁷ A tervezők azonban még az irodaház elkészültének évében, 1972-ben megkapták a KÖZTI nivódiját.

A megnyitást követően a parkolóház földszinti üzlethelyiségében a Danubius Hotels működtette információs központ üzemelt, bent a Shell benzinkútja mellett autókölcsönzésre is lehetőség nyílt. Az irodaház legnagyobb üzlethelyiségében MERKUR Autószalon nyílt. Ezt a helyiséget a rendszerváltást követően Unicredit-bankfiókként hasznosították, napjainkban étkezdeként működik. A benzinkút működtetését a kilencvenes években a Lukoil vette át. A PARKOLÓHÁZ feliratot valószínűleg a kilencvenes években két szinttel följebb helyezték, hogy helyére óriásplakát kerülhessen. 2008 óta a felirat és a plakát is eltűnt.

1994-ben a **Kiss és Járomi Építésziroda** kezdett el a parkolóház átépítésével foglalkozni. Terveik között a homlokzat elé a Szervita tér irányába terjeszkedő bővítmény és a tetőn elhelyezett étterem-kávézó szerepelt. A kihasználatlan felső szinteket a parkolóház gépesítésével tették volna könnyebben elérhetővé. A látványos, hi-tech és dekonstruktivistá elemeket ötvöző tervek eleinte a szakma is támogatta, de több évnyi munka után végül 2001-ben, az Országos Műemlékvédelmi Hivatal ellenállásán elbuktak.²⁸

Az Országos Műszaki és Fejlesztési Bizottság 2001-es megszüntetéséig használta az irodaházat. Ezt követően a Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal székházaként működött. A parkolóház a mai napig használatban van, bár 2005-ben privatizálták: az INTERAG-tól a francia ORCO Property Group ingatlanfejlesztő társaság tulajdonába került. Helyére a cég a brit **Zaha Hadid Architects**-szel tervezetett új irodaházat, amelynek első látványtervei 2006 júliusában kerültek napvilágra.²⁹ Az építésziroda két beépítési verziót készített a parkolóház helyére, háromszög alakú felületekkel határolt, kristályszerű tömbökkel; a magasabbik meghaladta a 75 métert, de a kisebbik is túllépte az engedélyezett 25 méteres beépítési magasságot. Az építésziroda helyi partnere a **VánczaMűvek Építészeti Műterem** volt.

Nem sokkal később újabb terveket mutatott be az ORCO, immár az irodaház és a parkolóház helyére.³⁰ 2007. január 25-én a sajtó jelenlétében a Vörösmarty téri volt Tőzsde-székházban maga a tervező, Zaha Hadid részletezte Patrick Schumacherrel közösen irányított munkájának eredményét.³¹ Az ekkor bemutatott látványtervek alapján a lebontandó irodaház és parkolóház helyén nagyméretű, organikus formájú (a sajtóban szinte azonnal „Üvegbuboréknak” elkeresztelt) épület került volna. Az ívelt falú, párkány nélküli fémszerkezetes ház átmenet nélkül olvadt bele a térbe, illetve az abba mélyített, -1 szinten megnyitott teresedésbe.

A Zaha Hadid Architects épületének terveit vegyes sajtóvisszhang fogadta.³² A két szélsőség a nemzetközi hírű építész kritikátlan dicsőítése, illetve a Belváros történelmi épületének védelmében a teljes elvetése volt. A nyilvánosság előtt zajló vita kevéssé a(z) egyébként csak néhány vázlatos látványtervként közzétett) konkrét épület erényeivel és negatívumaival, mint inkább a „sztárápítész-jelenséggel” és a tervező személyével foglalkozott. Jellemző, hogy Martinkó József építészkritikus 2007 januárjában megjelent, négyhasábos írásában ennyit említ a terv erényeként: „az eddig parkolóként használt teret jellegzetes, megjegyezhető, jól definiálható találkozási ponttá, városi koordinációs ponttá teszi”.³³ Ugyanott Kapy Jenő és Virág Csaba jóval érthetőbben szólít fel a terv átgondolására.

A 2007 márciusában megrendezett, a tervvel foglalkozó első tervtanácsai ülésen még javarészt csak a pártoló és a támadó vélemények csaptak össze.³⁴ A hazai társtervezők, Szécsi Zsolt és Váncza László lírai mondatokkal érveltek a Hadid-épület mellett:

„Szélsőségesen innovatív épület-organizmus, totalitása lenyűgöző. A hagyományos építészeti kánon fogalmaival

²⁷ A megnyitóra a lap XXIX. évfolyamának 28. számában (1973. július 12.) jelent meg karikatúra.

²⁸ A terveket ld: http://www.kiss-jaromi.hu/1_referencia.php?id=14 Letöltés ideje: 2010. december 5.

²⁹ Földes András: Felhőkarcoló-gyémánt épülhet a belvárosba? Index.hu, 2006. július 19. Url:

<http://index.hu/kultur/klassz/hadid0719/> Letöltés ideje: 2010. december 1.

³⁰ A tervek 2006-os datálással ma is láthatóak a Zaha Hadid Architects honlapján. Url: <http://www.zaha-hadid.com/offices-and-towers/servita-square-tower> Letöltés ideje: 2010. december 1.

³¹ Az Építészforum videóját ld. http://epiteszforum.hu/public/video/zahahadid_070125/zahahadid_070125.html

³² Jó áttekintést ad az Octogon magazin 2007/1. számában megjelent, Szász Katalin által szerkesztett összeállítás.

³³ Martinkó József: Tizenkilenc lapot. Ld. az Octogon hivatkozott számát, 29. o.

³⁴ Martinkó József: Üvegburába zárt szellem. Hg.hu, 2007. március 25. Url: <http://hg.hu/cikk/epiteszet/2071-ueveburaba-zart-szellem> Letöltés ideje: 2010. december 5.

aligha leírható. Beépítése, tünékeny tömege a terület erővonalából merít, anyaghasználata, transzcendenciája a nehézkedés örök törvényének mond ellent.³⁵ Ezt követően hamar nyilvánvalóvá vált azonban, hogy a kerület nem hajlandó elegendő engedélyt adni ahhoz a beépítési határokból és korlátokból, hogy a Zaha Hadid Architects terve eredeti formájában valósuljon meg. A következő évre az építésziroda átdolgozta az eredményt: az üvegbuborék alacsonyabb és némivel laposabb lett, valamint eltűnt a lesüllyesztett térfelület is. 2008 márciusában a Fegyverneky Sándor elnökölte Központi Építészeti-Műszaki Tervtanács jóváhagyta a módosított terveket.³⁶ A 2010-re felépíteni tervezett épületben 14 ezer négyzetméternyi iroda és 4 500 négyzetméternyi kereskedelmi tér kapott volna helyet.

A tervezés érdekes mellékvágánya, hogy ugyanarra a két telekre az ORCO felkérésére két magyar építésziroda is előállt ötletekkel.³⁷ **Kapy Jenő, Botzheim Bálint és Walter Zorán** munkája kielégítőnek találja a szabályozási kereteket, és két átjárót nyit a tömbön keresztül: egyet a tűzfalal párhuzamosan, egyet pedig a Városháza utca vonalában. A tervről Kapy azt írja: „Fontos tervezési szempont volt, hogy az új épület »emlékezzen« a Szabó István tervezte, elbontandó régire, ezért a két épülettömeg jellemző homlokzatai lamellásak, mely lamellák anyaga szintén átlátszó beton.” A másik felkért csapat, a **Finta Stúdió** két építész, Dóczé Péter és Magyar Mária rögtön három beépítési elképzeléssel is előállt: az egyik csak a garázs, a másik a teljes tömb bontásával számolt, a harmadik pedig elrugaszkodott a szabályozási terv kereteitől is.

Eközben 2007 márciusában az ORCO megvásárolta az irodaház épületét is a magyar államtól bruttó 2,19 milliárd forintért.³⁸ Az építkezést 2009-ben kívánták megkezdeni (felmerült a robbantásos bontás is), ezért 2008 közepén az épp állandó székhely nélkül működő **Kortárs Építészeti Központ** (KÉK) számára az ORCO használatba adta az irodaházat, a működtetési költséget is átvállalva.³⁹ (A kulturális célú hasznosítás előzményeként Török Ferenc 2006-ban a parkolóházban forgatta Overnight című filmjének több jelenetét. A lamellákkal határolt belső tér, illetve a tetőterasz jól felismerhető módon visszatér a film több jelenetében.)

A KÉK június 2-án különleges programsorozattal vette használatba a házat. Ekkor nyitották meg az Architectural Review építészeti szakmagazin AR Awards for Emerging Architecture 2007 című kiállítását, amelyet a ház homlokzatán több estén keresztül az egyes szobák felkapcsolt világítása jelzett, AR alakban. 2008 decemberéig számos tárlat, rendezvény kapott helyet az épületben, többek között a Múzeumok Éjszakája június 21-én, az Első Budapesti Építészeti Filmnapok október 10-12. között, vagy a Nemzetközi Építészeti Makettfesztivál november 7-30. között.⁴⁰ Utóbbi ötletét egyébként maga az épület inspirálta, mint az a rendezvény mottójából („100 szoba – 100 makett”) is kiderült. 2008. december 5-én a földszinti nagyteremben nyílt meg „**A Bauhaustól a posztmodernig. Szabó István építész életműve**” című kiállítás. A ház tervezőjének hagyatékából rendezett, az építészeti tervek, fotók és makettek mellett képzőművészeti alkotásokat is bemutató tárlat kurátora Kovács Dániel művészettörténész volt. Az ekkor bemutatott építészeti anyag 2010-ben leltározva, kutatható állapotban a Magyar Építészeti Múzeum tulajdonába került.

Ez az időszak a rendezvényeken jóval túlmutató jelentőséget adott az épületnek, amely eladdig példátlan módon került a közfigyelem fókuszába. A figyelem több irányból érkezett. A lebontás előtt álló parkolóház például a street-art művészek kísérletezőhelyévé vált. A legszínvonalasabb alkotások SLOW⁴¹ nevéhez fűződnek, aki összesen hat helyen dolgozott az épületben, többek között a liftnél, egy parabolaantennán, illetve a parkolósínteken.⁴² 2010 decemberében a munkák zöme még látható.

Más irányba indította el a ház Langmár Péter gondolkodását, aki a Kaposvári Egyetem fotográfiai szakának hallgatójaként diplomamunkájának részeként javasolta az épület védetté nyilvánítását. A Kulturális Örökségvédelmi Hivatalhoz írt kérelmében arra hivatkozott: az épület „házánk múltjának kiemelkedő jelentőségű

³⁵ A teljes szöveget ld. [hg]: Partnerépítések a Szervita térről. Hg.hu, 2008.március 26. Url:

<http://hg.hu/cikk/epiteszet/2075-partnepiteszek-a-szervita-terrol> Letöltés ideje: 2010. december 5.

³⁶ [hg]: Jóváhagyták a Szervita tér új terveit. Hg.hu, 2008. március 18. Url: <http://hg.hu/cikk/epiteszet/3937-jovahagytak-a-szervita-ter-uj-terveit> Letöltés ideje: 2010. november 25.

³⁷ Ld. az Octogon hivatkozott számát.

³⁸ Sajtóközlemény, 2007. március 14. Url: <http://www.orcogroup.hu/media/orco-tulajdonban-a-szervita-teri-nkth-szekhaz> Letöltés ideje: 2010. december 3.

³⁹ Kovács Dániel: Új otthonban a Kortárs Építészeti Központ. Hg.hu, 2008. 05. 27. Url:

<http://hg.hu/cikk/epiteszet/4370-uj-otthonban-a-kortars-epiteszeti-kozpont> Letöltés ideje: 2010. december 1.

⁴⁰ A részletes listát ld. a KÉK archívumában: <http://kek.org.hu/index.php?page=archiv-2008> Letöltés ideje: 2010. december 3.

⁴¹ Szentmihályi Dániel

⁴² A művész közlése, 2010. december 8.

építészeti, történelmi, városépítészeti emlékei közé tartozik, és pusztán a menedzsment tudomány átalakult szemlélete nem lehet oka lebontásának”.⁴³ A diplomamunka ezen, „intézménykritikai” része mellett Langmár készített egy kánon-jellegű fotósorozatot is, amelyen az amatőr turista-fotók mintájára saját magát fényképezte különböző, a hetvenes-nyolcvanas évekből származó épületek előtt.⁴⁴ (A KÖH-nek írt kérelemre nem érkezett válasz.)

A KÉK 2008 decemberében elhagyta az irodaházat. Már a következő év januárjában felröppent a hír, miszerint a beruházás legalábbis csúszik az ORCO megrendült gazdasági helyzete miatt.⁴⁵ Az év folyamán az ORCO nem erősítette meg az erről szállongó híreket, 2009 végén azonban kiadóként hirdette meg az irodaházat.⁴⁶ Kalapács Kornél, az ORCO magyarországi vezetője 2010. június 25-én azt mondta a Népszabadságnak: az épület még négy évig biztosan változatlan marad, mert kivette egy bérlő.⁴⁷

3.5 Az épület művészettörténeti jelentősége

A késő modern építészet megjelenését az V. kerületben, azaz Budapest történelmi belvárosában Gulyás Zoltán (IPARTERV) ChemolimpeX-székházához szokás kötni. Az 1960-as évek elején felépült tömb gyökeresen újszerű formavilágot hozott a háború által megritkított, de alapvetően továbbra is historizáló jellegű városrészbe. „Az új, jelentősebb irodaházak sorában nemcsak időrendben az első, de jól szervezett, egyszerű alaprajzával, ügyes beépítésével, szépen tagolt tömegformálásával, s főként igen finom s kiérlelt homlokzati részleteivel és belső termegoldásaival kiemelkedő érték” – írja a kortárs, Nagy Elemér 1972-ben,⁴⁸ de a mai szakértők sem vélekednek másképp: „a Belváros egyik legszebb modern épülete”, „az építőipar akkori teljesítőképességének maximuma” – olvasható Haba Péter és Szegő György 111 év – 111 ház címmel megjelent könyvében (Budapest, 2003).

A ChemolimpeX-éhez méltó kritikai sikert egyetlen későbbi irodaépületnek sem sikerült elérnie a Belvárosban. A Szép utca és a Kossuth Lajos utca sarkán 1968-ra készült el Puskás Tamás és Pomsár János (BVTV) tervei szerint a Hungarotex irodaháza, amely a lehetőségekhez képest ésszerűen tagolt, mégis eltúlzott tömegével és ipari jellegű homlokzatával nem került a pozitív példák közé. Rosszalló kritikákat kapott a Hofer Miklós és Hübner Tibor vezetésével tervezett, 1979-re elkészült Roosevelt téri Külkereskedelmi székház is, elsősorban sajátos, kifelé lépcsőző tömegformálása és a Belvárostól idegen anyag- és színhasználata miatt. Sikerültebb és izgalmasabb párhuzam a Szervita téri komplexumhoz Pintér Béla (KÖZTI) székháza a Magyar Kereskedelmi Kamara számára a Kossuth téren, amelynek függőleges tagolású, markáns homlokzatát az épületszerkezet kényszere határozta meg, ennek ellenére harmonikusan illeszkedik a környezetbe.

Szabó István és Jakab Zoltán két budapesti irodaházat tervezett közösen. Először a Számítástechnika Ügyvitelszervező Vállalat (SZÜV) **Szugló utcai székházára** kaptak megbízást 1969-ban, egy évvel a Szervita téri feladat előtt – a kivitelezés azonban csak később, 1975-ben fejeződött be. A Szugló utcai, családi házas beépítésű környéken földszint plusz tizemeletes tömböt helyeztek el, a hátsó részhez nyaktaggal háromemeletes szárny csatlakozik. A homlokzat nyersbetonból készült, a főépületen sávablakokkal és részben műköborítással. A hátsó üzemi szárny emeleit alumíniumlamellák árnyékolják, nyeregrészét akusztikus hangelnyelőrácsokkal szigetelték. Az épületen már a kivitelezés közben számos, a tervezőkkel előre nem egyeztetett változtatást hajtottak végre, az elmúlt években pedig gyökeresen átépítették.⁴⁹

A kevésbé meggyőzően sikerült Szugló utcaihoz képest, de a kor átlagát tekintve is a Szervita téri irodaház és parkolóház együttese színvonalas épületnek tekinthető, amely nemcsak eleget tett a megbízó követelményeinek, de reprezentatív módon képviselte a kor magyar építészetének színvonalát. A két épület között az anyaghasználatban

⁴³ Langmár Péter: Kanonizálj?! In front of...A Szervita tér 8. lebontása kapcsán. 2008. A dokumentációt Langmár Péter bocsátotta rendelkezésünkre.

⁴⁴ Url a fotósorozathoz: <http://www.flickr.com/photos/31435239@N03/sets/72157608047409646/> Letöltés ideje: 2010. december 3.

⁴⁵ Szablyár Eszter: Kipukkan a buborék? Népszabadság, 2009. január 17. Url: <http://www.nol.hu/kult/lap-20090117-20090117-24> Letöltés ideje: 2010. december 3.

⁴⁶ [hg]: Újra kiadnák a Szervita téri szellem-irodaházat. Hg.hu, 2009. 11. 16. Url: <http://hg.hu/blog/8184-ujra-kiadnak-a-szervita-teri-szellem-irodahazat> Letöltés ideje: 2010. december 3.

⁴⁷ Sándor Tünde: Városképi torzókat hagyott maga után a válság. Népszabadság, 2010. június 25. Url: http://www.nol.hu/budapest/varoskepi_torzokat_hagyott_maga_utan_a_valsg Letöltés ideje: 2010. december 1.

⁴⁸ Nagy Elemér: Magyar építészet 1945-70. Corvina, Budapest, 1972

⁴⁹ Sz. I. – J. Z. [Szabó István – Jakab Zoltán]: Számítástechnikai Ügyvitelszervező Vállalat székháza, Budapest. In: Magyar Építőművészet 1978/1. 42-45. o.

és a tömegformálásban megmutatkozó különbségek arra utalnak: az építészek nemcsak a szavak szintjén foglalkoztak a kontextussal. A beépítés alaprajzi elrendezése, amelyet az Olgyay-testvérek 1940-es évek végén kidolgozott javaslatai, sőt, már a harmincas évek városrendezési pályázataiban felvázolt megoldások is megelőlegeznek, nemcsak egészséges arányokkal újította meg a Szervita tér térfalát, de a háború előttihez képest levegősebbé tette a teret, a Fehérhajú utcát és a Bárczy utcát is. Az alkalmazott **nemes hatású homlokzati anyagok**, a mész és az eloxált alumínium segítik az épület illeszkedését a meglehetősen heterogén környezethez. Különösen két ponton figyelhető meg, hogy a tervezők nemcsak a közvetlen környezetből, hanem a térre befutó utcák tengelyéből kínálkozó látványra is figyeltek: a Városháza utcán közelítve az irodaház üveghomlokzatán tükröződő templom, a Kristóf tér felől pedig a Bécsi utcai bútük **szobrászian formált, változatos tömege** élményszerű. A **homlokzat mint reflexív felület** városképi alkalmazása a Tallós Elemér és Hübner Tibor tervei alapján 1971-re felépült Vörösmarty téri ORI-székházéhoz hasonló, ugyancsak a korra jellemző gesztus.

Figyelemreméltó Szabó és Jakab eredeti, a végleges előtti több tervváltozaton is visszatérő elképzelése **az épület lábakra állításáról** és a Fehérhajú utca és a tér közötti összeköttetésről. Ez az elem, akárcsak a beépítés alaprajzi elrendezése, ugyancsak a harmincas évek városrendezési pályázataiig vezethető vissza, és megfigyelhető több más belvárosi irodaház esetében is, a ChemolimpeX-székháztól az Országos Tervhivatal számára épített Arany János utcai épületig (Hóka László, 1966-68). Szervita téri megvalósulásának elmaradását már a kortársak is kritizálták. Farkasdy Zoltán építész 1974-ben, az Unokáink is látni fogják című tévéműsorban erre utalva jelentette ki: „Amit én ebben az új épületben fájlok, az az, hogy Szabó István kollégám – maga is elmondta – a tervezés közben nem volt elég határozott azokkal az erőkkel szemben, amelyek minden tervezőt veszélyeztetnek, befolyásolnak munkája során. Szabó István pedig erős szokott lenni, sok sikeres munkája bizonyítja.”⁵⁰ (Ugyanott Rácz György építész leszögezi: „a Belvárosba nem lett volna szabad garázsüzemet telepíteni”.)

A hatvanas-hetvenes években, egy-egy magas presztízsű állami vállalat megbízásából készült belvárosi irodaházak kis számú, érdekes csoportját képezik a magyar építészettörténetnek. Sajátosságuk, hogy bár homlokzatuk, tömegszerkesztésük követi a nemzetközi stílus észak- és nyugat-európai, nem egy esetben amerikai példáit, a belsők a legtrikább esetben képesek az irányzatra jellemző tiszta, kötetlen térformálást biztosítani – elsősorban a kor magyar építőiparának elmaradottságából következően. Ez okozza a házak gyors avulását. Az Unokáink is látni fogják hivatkozott, 1974-es epizódjában bemutatott öt irodaház közül mára egyet elbontottak, egyet teljesen, egyet részben átépítettek, azaz a műsor után 36 évvel csupán kettő őrzi eredeti formáját – egyikük az OMFB-székház. Bár minden épület sorsa nyilvánvalóan nem lehet a műemléki státusz, az építészeti hagyományok, az egyéni invenció és a kultúrtörténet tárgyiasult eredményeinek tiszteletben tartása jogos elvárás minden kor építészétől az utódok felé. Ennek fényében érdemes még egyszer számba venni a történeti jelentőséggel nem bíró, építészeti alkotásként viszont figyelemreméltó kvalitásokat hordozó Szervita téri iroda- és parkolóház jellegzetes jegyeit.

3.6 Értékleltár

Bár a városlakók utóbb hiányolták a megszokott játszóteret, a Szervita tér háborús foghíjának hetvenes évekbeli beépítését nem lehet elhibázott lépésnek tekinteni. Általa egy **történelmi hangulatú, intim teret** kapott vissza a Belváros, amelyből a 19. végi nagy városrendezési hullám óta igen kevés maradt. Az új beépítés ugyanakkor elődeinél sokkal több teret hagyott a Bárczy és a Fehérhajú utcán, megmutatva a Városháza történelmi épületét. Az ekkor telepített funkciók a kiváló tömegközlekedésnek köszönhetően jól megközelíthető irodaház igen, a parkolóház azonban nem bizonyult jó döntésnek: a környező utcák szűk keresztmetszete alkalmatlan a bevonzott forgalom lebonyolítására, a Fehérhajú utcába helyezett lehajtó pedig elvette a ház által meghagyott teret a gyalogosoktól.

Az egységes szemlélet **a ház tömegkezelésénél** tűnik ki igazán. A modern építészet jellegzetes motívumaként a ház történelmi telekszomszédjának vonalához néhány méternyi bütüvel igazodik, ezt követően a földszint felett egy-egy előreugró falszakasszal jelzi önállóságát. A földszint tehát idomul a szomszéd diktálta beépítési vonalhoz, csak az emelet ugrik előre. A Szervita téren a parkolóház egységes kubusa, valamint az irodaház lamellákkal tagolt, finomabb, szövetszerű homlokzata egyensúlyozza ki egymást. Míg itt a nagy, horizontális felületek harmóniája, addig a Fehérhajú utcában a kisebb, vertikális síkok erőteljes mozgása jellemző: az épület a Bécsi utca mentén hátralépcsőzik, majd az irodai szakasz nagyobb lélegzetvételű ablakfala után a parkolóház szimmetrikus, lamellás homlokzati szakaszával kap lezárást. A két homlokzatszakasz közötti átmenetet a hátrahúzott felső szinthez kapcsolódó, egymásra rétegzett bütükből álló Bécsi utcai végfal bravúros módon oldja meg.

⁵⁰ Osskó Judit (szerk.): I. m. 31. o.

Az épület erényei közé sorolható **a nemes anyagok használata** (a belvárosi környezettől idegen nyersbeton kerülése), valamint az irodaház homlokzati üvegfalának reflexív, a téren és a Városháza utca felől látványos képet adó kiképzése. A két különböző funkciót rejtő tömb egységes megjelenését szolgálva az épület egyedülálló értéke és a legjobb itt megjelenő tervezői megoldások egyike a lamellarendszer. Ugyancsak pozitív, a két világháború között és az Olgyay-testvérek elképzelésében is megjelenő szándék folytatása lehetett volna az átjárhatóvá tett földszint.

Az alkalmazott építési metódus miatt az OMFB-székház eredeti funkciójában ma, négy évtizeddel elkészülte után már nem állja meg a helyét, és az autók státuszszimbólumként betöltött szerepének, valamint a belvárosi közlekedés preferált csoportjainak megváltozásával eljárt az idő a parkolóház felett is. Az, amivel az újabb, esedékes tervezési és építési munkálatokban korunk többre lehet képes az előző koroknál, az épp a felhalmozott tudás átvétele, a pozitív megoldások kreatív újrafelhasználása lehet – ezzel nemcsak a szellemi és tárgyi örökség védelmének, de a fenntarthatóság követelményeinek is eleget téve. Egy így készülő újabb épület a Szervita téren nemcsak szervezesebben illeszkedne a tér épített kontextusába, de egyedülálló gesztus, főhajtás lenne az elődök előtt is.

3.7 Irodalom

- DÉRY ATTILA: *Budapesti építészeti topográfiák 2. Belváros – Lipótváros*. V. kerület. Terc, Budapest, 2005
- JÉKELY ZSOLT – SÓDOR ALAJOS: *Budapest építészete a XX. században*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1980.
- J. Z. [Jakab Zoltán]: Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság irodaháza és az Interag parkolóháza, Budapest V., Martinelli tér. In: *Magyar Építőművészet* 1974/2. 38-43. o.
- KOVÁCS DÁNIEL: *Szabó István építész (1914-1988)*. Szakdolgozat, ELTE-BTK Művészettörténet Szak, 2007
- KUBINSZKY MIHÁLY: Irodaház és parkolóház a Martinelli téren. In: *Magyar Építőművészet* 1974/2. 58. o.
- OSSKÓ JUDIT (szerk.): *Unokáink is látni fogják*. RTV-Minerva, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1979.
- SZABÓ ISTVÁN: *Gondolatok a Martinelli tér új épületeinek bemutatását célzó TV közvetítéshez*. Kézirat, 1974. február 27., mgt.
- SZÁSZ KATALIN (szerk.): Térerő. A Szervita tér új arca – Zaha Hadid terve. In: *Octogon*. 2007/1. 27-32. o.
- ULBRICH JÁNOS: Az OMFB székház és az INTERAG parkoló alapozása. In: *Műszaki Tervezés* 1973/7. 9-11. o.